
STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO),
JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU),
THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE),
VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés: CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt., felelős vezető: TOMCSÁNYI PÉTER

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

A SEMLEGESSÉG HATÁRAI A NEMZETKÖZI BÍRÓI FÓRUMOK GYAKORLATÁBAN

THE LIMITS OF NEUTRALITY IN THE PRACTICE OF INTERNATIONAL COURTS

LAPU ÁRPÁD¹

ABSTRACT ■ The law of neutrality in international law often faces criticism regarding its relevance following the adoption of the UN Charter, which introduced a general prohibition on the use of force. Despite the presence of the law of neutrality in numerous sources of international law (such as the Hague law, the Geneva law, various bilateral and multilateral international treaties, and customary law), references to neutrality appear only rarely in the practice of international judicial bodies, and even when they do, neutrality – understood as abstention from international armed conflict – is treated as a marginal issue. The aim of this analysis is to review how often and in what form the Permanent Court of International Justice, the International Court of Justice, and other international judicial bodies have referred to the law of neutrality in their decisions. In the case of the *S.S. Wimbledon*, the law of neutrality was side-lined, as the Permanent Court of International Justice relegated it to the framework of national law within the specific context of the case, disregarding, among others, the 1907 Hague Conventions. Nonetheless, the International Court of Justice, in its 1996 Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons – in the post-UN Charter era – reaffirmed that the law of neutrality remains in force within the existing international legal system, and that during the use of force, states must respect the rights of neutral states even in situations of self-defense according to international law. Moreover, in 1946, the law of neutrality provided an important legal basis in the judgment of the Nuremberg Military Tribunal for holding perpetrators responsible for crimes against peace and war crimes committed against neutral states, their citizens, and their vessels.

KEYWORDS: Ad hoc neutrality, permanent neutrality, law of neutrality, prohibition of the use of force, Charter of the United Nations, Permanent Court of International Justice, International Court of Justice, Nuremberg Trials, *S.S. Wimbledon* case, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, international humanitarian law

¹ Tudományos segédmunkatárs, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék.

ABSZTRAKT ■ A semlegességi jog a nemzetközi jogban gyakran néz szembe azzal a kritikával, hogy van-e létjogosultsága az ENSZ Alapokmányának elfogadását követő, általános erőszaktilalmat előíró és az agresszor támogatását megtiltó, a megtámadott állam támogatását ösztönző nemzetközi jogrendben. Mind a semlegesség hatálya, mind pedig a semleges jogviszony tartalma szempontjából jelentős kérdés, hogy a különböző nemzetközi bírói fórumok hogyan alkalmazták, értelmezték a semlegességi jogot a joggyakorlatukban. Beszédesebb, hogy annak ellenére, hogy a semlegességi jog számos forrásban jelen van a nemzetközi jogban (hágai jog, genfi jog, egyéb bilaterális és multilaterális nemzetközi szerződések, valamint szokásjog), a nemzetközi bírói fórumok gyakorlatában kis számban jelennek meg a semlegességi jogra való hivatkozások és azok is lényegében marginális kérdésként kezelik a nemzetközi fegyveres összeütközésből való kimaradást jelentő semlegességet. A jelen elemzés célja áttekinteni, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság, a Nemzetközi Bíróság, valamint egyéb nemzetközi bírói fórumok hányszor és milyen formában hivatkozták a semlegességi jogot döntéseikben. A Wimbledon-gőzös ügyében a semlegességi jog gyakorlatilag háttérbe szorult, a nemzeti jog keretei közé száműzte azt a konkrét jogeset keretei között az Állandó Nemzetközi Bíróság, figyelmen kívül hagyva többek között az 1907-es hágai egyezményeket. Mindezek ellenére a Nemzetközi Bíróság a nukleáris fegyverek fenyegetésének vagy alkalmazásának jogszerűségéről szóló tanácsadó véleményében az ENSZ Alapokmány elfogadása utáni időkből, 1996-ban megerősítette a tényt, miszerint a semlegességi jog hatályos a fennálló nemzetközi jogi jogrendben is és az erőszak alkalmazása során az államoknak tekintettel kell lenni, önvédelmi helyzetben is a nemzetközi jog szerint semleges államokat megillető jogokra. A Nürnbergi Katonai Törvényszék ítéletében pedig fontos jogalapot szolgáltatott 1946-ban a semlegességi jog az elkövetők semleges államok, állampolgáraik és hajóik ellen elkövetett béke elleni bűncselekmények és háborús bűnök elkövetése miatti felelősségre vonására.

KULCSSZAVAK: Ad hoc semlegesség, állandó semlegesség, semlegességi jog, erőszak tilalma, ENSZ Alapokmánya, Állandó Nemzetközi Bíróság, Nemzetközi Bíróság, nürnbergi per, a Wimbledon-gőzös ügy, a nukleáris fegyverek használatáról és azzal való fenyegetésről szóló tanácsadó vélemény, nemzetközi humanitárius jog

1. A SEMLEGESSÉG ÉS A NEMZETKÖZI BÍRÓI FÓRUMOK KAPCSOLATA

A nemzetközi jog dinamikus jogterület, amely folyamatosan változik. A felmerülő újabb és újabb tényállások, jogi problémák, dilemmák sokszor nehéz helyzet elé állítják a nemzetközi joggal foglalkozó jogászokat. Ilyen esetekben különösen fontos a Nemzetközi Bíróság (és elődje, az Állandó Nemzetközi Bíróság) joggyakorlata, melyek jogértelmezése segíthet bizonyos jogviták, nyitott kérdések feloldásában. A Nemzetközi Bíróság Statútumának 59. cikke kimondja, hogy a

bíróság döntése kizárólag a feleket köti és csak az adott ügy vonatkozásában, ennek ellenére a bíróság döntése egy-egy ügy, vagy jogi norma, jogintézmény kapcsán releváns lehet a későbbiek során nemcsak a jogtudomány, de a jogalkalmazás számára is.

A nemzetközi jog egyik változás alatt álló területe az államok ad hoc és állandó semlegessége a nemzetközi fegyveres összeütközések (avagy, az 1949-es genfi egyezmények előtti fogalommal élve, háborúk) résztvevőivel szemben, az úgynevezett semlegességi jog. A semlegességi jogot sokan a tágabb értelemben vett nemzetközi humanitárius joghoz kapcsolják, amelyet erősít ezen jogterület hatálya: a semlegességi jog alkalmazására nemzetközi fegyveres összeütközés kitörését követően kerül sor, ha a fegyveres konfliktus elér egy bizonyos fokú intenzitást.²

Annak ellenére, hogy az 1899-es és 1907-es hágai egyezmények (többek között V. és XIII.), valamint az 1949-es genfi egyezmények (I–IV.) hatályos rendelkezései is szabályozzák, valamint az állandó semleges jogállást több, köztük EGT vagy európai uniós tagállam alkotmánya, alkotmányos norma, vagy nemzetközi szerződés is rögzíti (pl. Svájc alkotmányának 173. cikke, Málta alkotmányának 3. cikke, Ausztria semlegességről szóló szövetségi törvénye, EU és EGT-n kívüli pl. Türkmenisztán alkotmányának preambuluma³ stb.⁴), mégis a semlegesség létjogosultsága, gyakorlati létezése és nemzetközi jogban elfoglalt helye általánosságban vitatottá vált.

Az ENSZ Alapokmányának elfogadásával hatályba lépett általános erőszaktilalom (2. cikk [4]) új kontextusba helyezte a semlegességi jogot. Kétségesse vált, hogy egy olyan nemzetközi jogi környezetben, amelyben az államok jogszerűen támogatnak egy megtámadott országot az agresszorral szemben és utóbbit nem támogathatják, mennyiben van létjogosultsága a semlegességnek? Létezhet

² MICHAEL BOTHE: Neutrality, Concept, and General Rules. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015, 24. [40]. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e349?print=pdf>.

³ Türkmenisztán Alkotmánya: https://www.constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2016.

⁴ Lásd 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>. 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről: https://jogkodex.hu/jsz/genfi_egyezmények_1954_32_tvr_5069773. Svájc Alkotmánya: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>. Az osztrák semlegességről szóló szövetségi törvény: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000267>. Málta Alkotmánya: <https://legislation.mt/eli/const/eng>.

egyáltalán semlegesség, ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa a semleges államot kötelezheti a semlegességgel járó kötelezettségekkel szemben magatartás kifejtésére?

A jelen írás célja nem a fenti kérdés részletes kifejtése és megválaszolása, hanem annak feltérképezése, hogy a nemzetközi bírói fórumok (különösen az Állandó Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság) hogyan értelmezték és alkalmazták a semlegességgel járó nemzetközi jogi kötelezettségeket. A bíróságok döntései ugyanakkor támpontul is szolgálhatnak egy-egy érv kapcsán a semlegességi jog létjogosultságát illetően. Nem világos a semlegességi jog egyéb nemzetközi jogi normákhoz (pl. általános erőszaktilalom, alapelvek, avagy a humanitárius joghoz való általános viszony) való viszonya, így ebben is hasznos támpontot jelenthet a semlegességi jog szemszögéből elemzett nemzetközi bírói fórumok döntéseinek értékelése.

A semlegességi jog *corpusa* áll egyrészt a szerződési jogból (hágai egyezmények, genfi egyezmények, egyéb bilaterális és multilaterális nemzetközi szerződések), szokásjogból (például a hágai egyezmény egyes rendelkezéseit lerontó *desuetudóból*), valamint az államok egyoldalú jognyilatkozataiból.⁵

Az államok semlegessége a nemzetközi jogban kevés nemzetközi bírói döntésben jelenik meg kifejezetten, a legtöbb esetben mindössze egy további érvként szerepel csak a döntés fő ívének kiegészítésére. Olyan döntés, amelyben a semlegesség legalább részben központi kérdésként szerepelt kizárólag az Állandó Nemzetközi Bíróság előtt Wimbledon-gőzös ügyében (1923) jelent meg. Összességében elmondható, hogy a nemzetközi bírói fórumok kevés alkalommal foglalkoztak a semlegességi jog értelmezésével, alkalmazásával, ugyanakkor egyértelműen hatályos joganyagként hivatkozták a semlegességi jogot, illetve annak bizonyos normáit. Az alábbi elemzés során néhány, leginkább kapcsolódó döntés bemutatására, elemzésére kerül sor, kronológiai sorrendben. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a Neuilly Békeszerződés⁶ ügyében csak egyszer említi a semlegességet háborúból való kimaradás értelemben, amely ugyan bizonyos szempontból legitimálja a semlegességet, mint jogintézményt. Szintén csak marginálisan, háromszor említi a Nottebohm-ügyben (1955) a Nemzetközi Bíróság döntése a semlegességet egy semleges állam állampolgárságának kontextusában.⁷

⁵ MARK E. VILLIGER: *Handbuch der schweizerischen Neutralität*. Zürich, Schulthess, 2023, 29.

⁶ Az Állandó Nemzetközi Bíróság döntéseinek gyűjteménye a Nemzetközi Bíróság oldalán: <https://www.icj-cij.org/pcij-series-a>.

⁷ A Nemzetközi Bíróság 1955 április 6-án hozott Nottebohm ítélete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>.

A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (ITLOS) más értelemben használta a semlegesség fogalmát, nem a fegyveres összeütközésekből való kimaradás összefüggésében.⁸

Az Állandó Választott Bíróság néhány szóban hivatkozott a *semleges hatalmakra* a blokádot alkalmazó hatalmak követeléseinek előnyben részesítése Venezuelával szemben, Németország, Nagy-Britannia és Olaszország v. Venezuela döntésében, 1904-ben. Az Állandó Választott Bíróság lényegében kimondta, hogy az ügyben a Venezuela ellen alkalmazott tengeri blokádnak következtében az érintett semleges hatalmak előnyös helyzetbe kerültek és így nem keletkezett újabb követelésük a kialakult helyzet következtében. Az Állandó Választott Bíróság ugyan hivatkozta a semlegességi jogot, megerősítve annak hatályát még az 1907-es hágai egyezmények előtt is, de az ügyben a semlegesség pusztán sporadikusan jelent meg.⁹

A különböző nemzetközi büntetőbíróságok joghatóságukra való tekintettel nem az államokra, hanem az egyének felelősségére koncentrálnak, így (a nürnbergi perek esetét kivéve) nem relevánsak a semlegességi jogi normák elemzése szempontjából, nem alkalmaznak semlegességi jogot, ahogyan az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Bíróság sem (joggyakorlatukban a semlegesség szó az állam világnézeti semlegessége kapcsán jelenik meg). A volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék a Tadić-ügyben említi a semlegességet, azonban csak abban a vonatkozásban, hogy többek között a semleges államok állampolgárainak jogait is tiszteletben kell tartani, az erőszak alkalmazásának *jus ad bellum* szerinti jogszerűségétől függetlenül rájuk is alkalmazni kell a *jus in bello* szabályait, így például a polgári lakosság védelmére vonatkozó kötelezettségeket.¹⁰

⁸ A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék oldala: https://www.itlos.org/en/main/ke-search/?tx_kesearch_pi1%5Bpage%5D=6&tx_kesearch_pi1%5Bsword%5D=neutral&cHash=f88f50d84ae71fd28dd57aa0bf2faba4.

⁹ Az Állandó Választott bíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela ügyben hozott döntése): <https://pcacases.com/web/sendAttach/505>. A döntés összefoglalója az Állandó Választott bíróság oldalán: <https://pca-cpa.org/en/cases/76/>.

¹⁰ A Nemzetközi Büntetőbíróság Tadić-ügyben 1999. július 15-én hozott ítélete: <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Tadic.pdf>.

2. A WIMBLEDON-GŐZÖS ÜGYE: SZUVERENITÁS

ÉS A NEMZETKÖZI JOG VISZONYA

A Wimbledon-gőzös ügye a mai napig meghatározó jogesetként hivatkozott a nemzetközi jog és a belső jog közötti kapcsolat vizsgálata során, így nem első-sorban a semlegességi jog áll az ítélet középpontjában, hanem egy nemzetközi szerződés, békeszerződés és egy belső jogi aktus viszonya.

A nemzetközi jog és a belső jogrendszerek viszonya, a kettő közötti különbségeket és a kettő kapcsolatát számos jogtudós elemezte. Sem a monista (egy jogrendszer globális egysége), sem a dualista (a nemzetközi jog és a belső jog különálló, párhuzamos létezése) nem tekinthető kizárólagosan megvalósuló, szintiszta egységnek. Mindkettőn belül megfigyelhetők alirányzatok, a nagy elméleti irányzatok mögött pedig politikai, ideológiai megfontolások is rejtőznek. Mindenesetre a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának megteremtése az állam döntése, az államok szabadon választják meg az erre vonatkozó jogtechnikákat, amelyekkel a nemzetközi jogi normák a belső jog szférájába kerülnek. A nemzetközi jog számára a megoldás addig közömbös, amíg a belső jog nemzetközi joggal való összhangja megfelelően biztosított. A nemzetközi jog azonban a belső joggal szemben abszolút elsőbbséget követel szabályainak hatékony érvényesülése céljából. A nemzetközi jog és a belső jog szempontjából kiemelkedő az Állandó Nemzetközi Bíróság (ÁNB) Wimbledon-gőzös ügyében 1923. augusztus 17-én hozott ítélete, amelyben a bíróság a nemzetközi jog belső jogi aktusokkal szembeni elsőbbségét rögzítette.¹¹ HARASZTI GYÖRGY szerint az ÁNB azt az elvet alkalmazta az ügyben, miszerint az állam nem hivatkozhat egy másik állammal szemben saját jogára, hogy kivonja magát nemzetközi jogból fakadó kötelezettségei alól. Azonban hangsúlyozza azt is, hogy ez az elv nem jelenti a nemzetközi jog primátusát, pusztán azt, hogy egyetlen állam sem használhatja belső jogát arra, hogy kibújjon nemzetközi kötelezettségének teljesítése alól, azonban sem a nemzeti jog, sem a nemzetközi jog nincs alárendelve egymásnak, a belső állami jog nincs alárendeltségi viszonyban a nemzetközi joggal.¹²

Az ÁNB a Wimbledon-gőzös ügyében világított rá a szuverenitás nemzetközi jogi alávetettségére. A Wimbledon-gőzös 1921. május 21. reggelén 4000 tonna áruval megrakodva Danzig felé tartott, Görögországból szállított francia

¹¹ MOLNÁR TAMÁS: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya. In: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Nemzetközi jog rovat*, 2019, [0], [55], <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-belo-jog-viszonya>.

¹² HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi bíróság joggyakorlata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958, 23.

érdekeltségéből hadianyagot a lengyel–orosz háborúban részt vevő lengyel csapatok számára. A Balti-tengert és Északi-tengert összekötő német területen fekvő, két szabad hajózású tengeri övezetet összekapcsoló Kieli-csatornán megtiltották a német hatóságok a gőzhajó számára a szabad áthaladás jogát. A felperesek, az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Japán a Versailles-i békeszerződés 380. cikkére hivatkoztak. A békeszerződés 380–386. cikkei a csatornát megnyitották a nemzetközi hajóforgalom számára, azt nyitott vízi úttá minősítve azon államokkal szemben, amelyek az áthaladáskor nem álltak hadban Németországgal. A német hatósági intézkedés jogalapja pedig az orosz–lengyel háborúra vonatkozó, ad hoc, belső jogi normába foglalt semlegességi nyilatkozat volt, így egy nemzetközi szerződés ütközött egy belső jogi szabállyal, egyoldalú, belső jogi aktussal. A német álláspont szerint Németország szuverén joga saját területén a semlegesség kikényszerítése, értelmezésében a versailles-i békeszerződésben foglalt kötelezettség nemzetközi jogi szolgálat, amelyet megszorítóan kell értelmezni az adott helyzetben, mint a szuverenitással szembeni nemzetközi jogi korlátot. A francia–német ellentét akkor kezdődött valójában a Kieli-csatorna használata kapcsán, amikor a német hatóságok elutasították a dán Dorrit gőzös áthaladását, a Wimbledon-gőzös ügye újból kiélezte az ellentéteket. Az Állandó Nemzetközi Bíróság ebben az ügyben hozta meg első, érdemi ítéletét.¹³

Az ÁNB megállapította, hogy Németország azon döntése, miszerint a Kieli-csatornán más állam lobogója alatt közlekedő hajó áthaladását belső jogi normára, rendeletre hivatkozva megtiltotta (amely semlegességi kötelezettséget írt elő az állam számára az adott konfliktus vonatkozásában) ellentétes az 1919. évi Versailles-i békeszerződés 380. cikkével, amely a szabad áthaladás jogát biztosította a külföldi hajók számára. Nem vitatta Németország szuverenitását a csatorna felett, vagy azt, hogy a szerződési rendelkezés a szuverenitást jelentősen korlátozza, ugyanakkor kimondta, hogy maga a nemzetközi kötelezettségvállalás, amelyet Németország a Versailles-i béke aláírásával vállalt, a szuverenitás attribútuma.¹⁴ Az ÁNB lényegében tehát kimondta, hogy a nemzetközi jog megsértése nem igazolható nemzeti jogszabállyal, a belső jogi aktus nem lehet ellentétes a nemzetközi szerződési kötelezettségekkel, amelyen az sem változtat, hogy az egyes államok különböző megoldásokat alkalmaznak. A nemzetközi

¹³ ÁDÁNY TAMÁS: A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi jogi keretei. In: CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020, 243; BLAISE TCHIKAYA: *Jogesetek a nemzetközi bíróságok gyakorlatából*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002, 26–29.

¹⁴ MOLNÁR 2019, 55; ÁDÁNY 2020, 243.

kötelezettséget sértő nemzeti szabály alapján elkövetett nemzetközi jogsértésért az állam felelősséggel tartozik (V. 2.).¹⁵

Az SS Wimbledon ügye a semlegességi jog szempontjából is releváns. A bíróság érvelése szerint mivel a szóban forgó csatorna többé már nem a belső jog által szabályozott, Németország nem dönthet diszkrecionálisan a csatornához való hozzáférés kapcsán a Versailles-i szerződés 380. cikke alapján, így belső jogi aktusban sem szabályozhatja azt, hogy Németország egy adott összeütközéssel szembeni semlegessége esetén mely államok férhetnek hozzá a csatornához, nem hivatkozhat a semlegesség kötelezettségére, amikor kizárja a csatornához való hozzáférést. Az a tény, hogy a szerződés reflektál arra az esetre, ha Németország esetlegesen háborúban állna azt is jelenti, hogy a szerződés megkötésénél tudatosan nem reflektáltak a semlegességre. Így a semleges jogállás nem jár azzal, hogy Németország a békeidőre vonatkozó előírásokon túl további kötelezettségeket szabjon meg. A döntésben a semlegességi jogi kötelezettségeket Németország belső jogi aktusaként hivatkozta az ÁNB.¹⁶

Figyelemre méltó, hogy a még jelentős részben ma is hatályos 1907-es hágai egyezmények¹⁷ elfogadása után (5. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban; 12. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről a tengeri háborúban) nagyjából 16 évvel az ÁNB viszonylag kevés figyelmet szentelt döntésében a nemzetközi jogi semleges jogállásból fakadó jogoknak és kötelezettségeknek, amelyek szerződési és szokásjogi alapon is hatályban voltak.

A hágai egyezményeket áttekintve számos olyan szabályt találunk, amelyek relevánsak lehettek volna a Wimbledon-gőzös ügyében, legalább a semlegességi jog nemzetközi jogi forrására tekintettel. Ilyen például a III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről,¹⁸ amely első cikkében előírta, hogy „A szerződő Hatalmak elismerik, hogy közöttük az ellenségeskedéseknek nem szabad megkezdődniök előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül (...)”. Az Egyezmény 2. cikke kifejezetten kimondja, hogy „A háborus állapotot a semleges Hatalmakkal haladéktalanul közölni kell, s az rájuk nézve csak akkor válik hatályossá, ha kézhez vettek ily közlést

¹⁵ RAISZ ANIKÓ: A környezetvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében – avagy nemzetközi környezetjog bírói szemmel. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011 (1), 91; TCHIKAYA 2002, 26–29.

¹⁶ Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán: https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf.

¹⁷ 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

¹⁸ 1913. évi XLIII. törvény, III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

(...) Mindazonáltal a semleges Hatalmak nem hivatkozhatnak a közlés elmaradására, ha kétségtelenül meg van állapítva, hogy tényleg tudomásuk volt a háborús állapotról”, míg a 3. cikk szerint „a 2. Cikk szerződő hadviselő Fél és ugyancsak szerződő semleges Hatalmak között kötelező”. További egyezmények az 1907-es hágai békekonferenciáról több kötelezettséget is megfogalmaz a semleges államokra nézve, így például a Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete¹⁹ tudakozó iroda fenntartását (14. cikk) írja elő, az 54. cikk alapján a megszállott területet valamely semleges területtel tenger alatt összekötő kábeleket csak feltétlen szükségesség esetében szabad lefoglalni vagy elpusztítani (54. cikk).

Az V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban²⁰ részletesen taglalja a semleges államok jogait, így a semleges hatalmak területének sérthetetlenségét (első cikk), a hadviselő felek semleges Hatalom területén való lőszerosztatok keresztülvitelének tilalmát (2. cikk). Ugyanakkor azt is kimondja a 7. cikk, hogy a Semleges Hatalom nem köteles megakadályozni a fegyverek, lőszeres kivitelét vagy átvitelét valamely hadviselő fél számára, amely norma mára azonban elavulttá vált, ekkoriban még hatályos volt.²¹ Ennek oka, hogy ma már a fegyverek gyártása, kivitele, behozatala, átvitele hatósági engedélyhez kötött tevékenység, jogellenes birtoklásuk büntetőjogi normát sért számos országban.²² Az egyezmény ezt követően hosszasan sorolja a semleges Hatalmak jogait.

A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban²³ Első cikke rögzíti, hogy a hadviselő felek kötelesek a semleges Hatalmak jogait tiszteletben tartani és tartózkodni minden olyan cselekménytől, amelyet a semleges hatalmak nem tűrhetnek el semlegességük megsértése nélkül. Az 5. cikk kimondja, hogy „Tilos a hadviselő feleknek semleges kikötőket és vizeket ellenfelükkel szemben tengeri hadi műveletek alapjául venni, nevezetesen ott szikratáviróállomásokat felállítani vagy bármely oly intézményt létesíteni, amelynek az a rendeltetése, hogy az összeköttetést a hadviselő felek szárazföldi vagy tengeri haderejével fenntartsa”. A 7. cikk azonban itt is kimondja, hogy nem köteles a semleges Hatalom megakadályozni,

¹⁹ A Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

²⁰ V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

²¹ BOTHE 2015, 24. [40].

²² Ibid.

²³ A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

hogy a hadviselő felek részére fegyvert, lőszert területéről kivigyenek, vagy területén átvigyenek.²⁴

A XII. Egyezmény 9. cikke döntő fontosságú, eszerint „*A semleges Hatalom köteles mindkét hadviselő félre egyformán alkalmazni azokat a feltételeket, korlátozásokat vagy tilalmakat, amelyeket arra az esetre állított fel, ha arról van szó, hogy a hadviselő felek hadihajóit vagy az utóbbiak zsákmányát a saját kikötőibe, réveibe vagy parti vizeire bebocsássa. A semleges Hatalom azonban megtilthatja, hogy kikötőibe, réveibe a hadviselő felek oly hajója bevonuljon, amely a semleges Hatalom rendeleteihez vagy szabályzataihoz nem alkalmazkodott, vagy amely a semlegességet megsértette.*”

A 10. cikk szerint nem érinti a semleges jogállást, ha a parti vizeken a hadviselő felek hadihajói, zsákmányai csak átkelnek. A 12. cikk szerint a semleges állam előírhatja, hogy a semleges Hatalom törvényhozása megtiltsa, hogy kikötőiben, réveiben, vagy parti vizein 24 óránál tovább időzzenek a hadviselő felek hadihajói. A 25. cikk szerint a semleges Hatalom a rendelkezésére álló eszközökkel, kikötőiben, réveiben és vizein a fenti rendelkezések mindennemű megsértésének megakadályozásáról gondoskodni köteles. A 26. cikk kimondja, hogy ha a semleges Hatalom a jelen Egyezményben meghatározott jogokkal él, ezt a hadviselő felek nem tekinthetik barátságtalan cselekménynek, ha a maguk részéről az idevágó cikkeket elfogadták.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a semlegességi jog nemzetközi jogi forrásokban rögzített, az ÁNB mégis kizárólag a semleges jogállást kimondó és szabályozó belső jogi normát vette figyelembe. A hágai egyezmények nem jelennek meg a döntés alapjául szolgáló érvelésben, mindössze az egyik különvélemény hivatkozik rájuk. Mindez meglepő a semlegességi jog szemszögéből, hiszen a semleges jogállás létrejön egy bizonyos fegyveres összeütközéssel szemben tanúsított magatartás, a kimaradás következtében is, de létrejöhet egyoldalú nyilatkozattal, vagy akár nemzetközi szerződéssel is.²⁵ A nemzetközi jog elismeri tehát Németország (ad hoc) semleges jogállását, ezt azonban a bírói döntés figyelmen kívül hagyta és a semlegességi jogot a nemzeti jog keretei közé szorította. Ráadásul a semlegességi jog természetéből az adódik, hogy a nemzetközi fegyveres összeütközésben álló felek és a semleges állam között a béke jogát általános normaként, míg a semlegességi jogot speciális normaként kell alkalmazni (és a szűk értelemben vett nemzetközi humanitárius jogot nem),²⁶ így az ÁNB azon érvelése, miszerint a tény, hogy a Versailles-i szerződés kiter Németország helyzetére abban az esetben is, ha az háborúban áll és ezért a semlegességi jogra szándékosan nem tér ki, nincs összhangban a semlegességi jog

²⁴ BOTHE 2015, 24. [22].

²⁵ Ibid. [19–29].

²⁶ Ibid. [2].

logikájával. Véleményem szerint helyesebb lett volna a hágai egyezmények és a Versailles-i békeszerződés normáinak egymáshoz való viszonyát megvizsgálni.

Schücking bíró különvéleményében megállapította, hogy a Szovjetunió nem írta alá a Versailles-i békeszerződést, így nem kérdéses, hogy Németország köteles lett volna teljesíteni a semlegességgel kapcsolatos kötelezettségeit Oroszország felé, egyéb esetben a szerződés nemzetközi jogi jogsértés elkövetésére kötelezi Németországot harmadik államok irányába.²⁷

A semlegességi jog természete, más nemzetközi jogi normákhoz való viszonya nemcsak az ENSZ Alapokmány elfogadását követően, de röviddel az első világháború után is kérdéses volt.

3. A ROULA-GŐZÖS ÜGYE

1940-ben a görög zászló alatt hajózó Roula-gőzös Isztambul kikötőjéből Szaíd kikötőjébe tartott, kereskedelmi rakománnyal. 1940. augusztus 1-jén az olasz Goffredo Mameli tengeralattjáró a nyílt vizeken megállította a hajót és vizsgálat alá vetette. Ezt követően a tengeralattjáró kapitánya ráparancsolt a gőzhajó legénységére, hogy hagyják el a hajó fedélzetét, majd elsüllyesztette a hajót.

A két ország kormánya békéltető bizottságot hozott létre, amely megállapította, hogy az 1909-es Londoni Nyilatkozat 40. cikke alapján tilos egy semleges hajó rakományát elkobozni, kivéve, ha az hadi dugárut szállít és ebben az esetben is csak akkor, ha a hadi dugáru meghaladja értékben, súlyban, térfogatban a teljes rakomány felét. A bizottság megállapította, hogy a kereskedelmi hajó nem szállított hadi dugárut és ebben az időszakban a célállomás is semleges állam volt. Megállapította, hogy a nemzetközi jog alapján bármilyen hajó lefoglalását, elkobzását bírói fórum elé kell utalni, hajók megsemmisítésére kizárólag zsákmánybírói döntés alapján kerülhet sor. Az olasz kormányt kártérítés fizetésére kötelezte.²⁸

A békéltető bizottsági döntés jelentősége, hogy az 1907. évi hágai egyezmények előtt, a Londoni Nyilatkozatra hivatkozva a semleges állam semlegességi jogból fakadó jogosítványainak védelme mellett foglalt állást, megerősítve a semleges államokban lajstromozott hajók szabad hajózáshoz való jogát, valamint a semleges személyek tulajdonhoz való jogát, amely hadi dugáru szállításának védelme

²⁷ Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán: https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf.

²⁸ A Roula-gőzös ügyében 1956. október 20-án hozott békéltető bizottsági döntés az Állandó Választottbírói bíróság oldalán: <https://pca-cpa.org/en/cases/319/>.

esetén is kizárólag csak zsákmánybíróság döntése alapján kobozható el, vagy semmisíthető meg. Ráadásul a döntés a második világháború idején született, abban az időszakban, amikor Németország az agresszió bűncselekményeivel a semleges államok jogait és a nemzetközi jogot tagadta.

4. A NÜRNBERGI PER

A nürnbergi per a nemzetközi büntetőbíráskodás kialakulásának fontos történelmi állomása, amely a második világháború során elkövetett borzalmak miatt vonta felelősségre az eljárás alá vont elkövetőket. 1946. október 1-jén a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 12 vádlottat ítélt halálra.²⁹

A per a semlegességi jogot is érintette, hiszen Németország több állam semlegességét is megsértette a katonai hadműveletei során, a semleges jogállás, valamint semleges állampolgárok és hajók jogainak súlyos megsértése az ítéletben is több helyen megjelenik. Mindez bizonyítja, hogy a semlegességi jog nem veszítette hatályát a második világháború borzalmi közepette, kifejezetten hivatkozott jogalap volt a háborús bűnösök elleni ítéletben, súlyosan megsértették a semleges államok semleges jogállását, miközben magának a fennálló nemzetközi jognak a létezését tagadták agresszió elkövetésével.

A Nemzetközi Katonai Törvényszék ítéletében a semlegesség szó 26 helyen szerepel.³⁰ Németország 1939. szeptember 2-án, a Lengyelországgal folytatott háború kitörésének másnapján diplomáciai jegyzékben biztosította Norvégiát arról, hogy elismeri Norvégia semlegességét és tiszteletben tartja Norvégia területének sérthetetlenségét és területi integritását. Ennek ellenére 1940. április 9-én Németország megtámadta és megszállta Norvégiát, hivatkozása szerint a küszöbön álló brit invázió megakadályozása érdekében. 1940 májusában Hitler parancsot adott a holland és belga légibázisok megszállására és a belga és holland semlegességi nyilatkozatok figyelmen kívül hagyására, miközben 1939 augusztusában és szeptemberében még azzal nyugtatta Belgiumot, Hollandiát és Luxemburgot, hogy tiszteletben tartja semlegességüket. 1940. május 10-én a német erők megtámadták Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot. Hitler 1939. augusztus 12-én Cianoval és Ribbentroppal folytatott megbeszélésén kijelentette, hogy likvidálni kívánja a semleges államokat. A bíróság megállapította, hogy ezek

²⁹ QUINCY WRIGHT: The Law of the Nuremberg Trial. In: ANTONIO CASSESE – FLORIAN JESSBERGER – ROBERT CRYER – UMILA DÉ (eds.): *International Criminal Law. Critical Concepts in Law*. London, Routledge, 2015, 271.

³⁰ A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész, 179. https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf.

agresszív háborús aktusoknak minősültek, azaz béke elleni bűncselekményeknek. A Nemzetközi Katonai Törvényszéket létrehozó londoni megállapodás 6. cikke alapján béke elleni bűncselekmény „a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése, vagy folytatása, illetve az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jön létre”. A semleges jogállás megsértése egy semleges állam, vagy annak hajóinak, illetve állampolgárainak megtámadásával egyértelműen béke elleni bűncselekménynek minősül a londoni megállapodás, a Nemzetközi Katonai Törvényszék statútumának 6. cikkének (a) pontja alapján.³¹ A per során a béke elleni bűncselekmények üldözése több nehézségbe is ütközött, hiszen nem volt egészen pontosan definiálva, hogy milyen magatartással, hány rendbeli bűncselekményt követnek el azok, akik háborút indítanak, vagy az erőszak eszközéhez nyúlnak, valamint sokszor nehéz volt elválasztani az agressziót megvalósító magatartásokat a háborús bűncselekményektől.³²

A német tengeralattjáró-támadások eredményeként sok millió tonnányi szövetséges és semleges hajó süllyedt el az ítélet rendelkező része szerint. A vádirat alapján a német tengeralattjárók válogatás nélkül támadták a kereskedelmi hajókat, figyelmen kívül hagyva, hogy semleges vagy ellenséges országban lajstromozták azokat. Az ítélet szövege részletesen leírja, hogy a német vezetés hogyan adott parancsot bizonyos helyzetekben a semleges hajók megtámadására, hogyan adott ki figyelmeztetéseket arra nézve, hogy „nem lehet biztosítani a semleges hajók biztonságát”. A La Manche-csatornán utasításba adták, hogy semleges hajókat figyelmeztetés nélkül süllyesszenek el, ha ezen zónában találják őket. Karl Dönitz kifejezett utasítást adott hajótörött személyek megölésére, függetlenül attól, hogy semleges vagy ellenséges hajóról volt szó. Dönitz a törvényszék ítélete szerint béke elleni bűncselekményeket követett el, részt vett agresszív katonai cselekményekben, valamint háborús bűncselekményeket követett el a Második Londoni Haditengerészeti Egyezmény (1936) és az 1930-as Londoni Haditengerészeti Egyezmény megsértésével, amikor válogatás nélkül minden kereskedelmi hajót megtámadtak és megszállták a hajótörötteknek járó segítségnyújtásra vonatkozó szabályokat, sőt, parancsot adtak a hajótöröttek megölésére.³³

³¹ Ibid. 40–45. KOVÁCS PÉTER: *Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába*. Budapest, Pázmány Press, 2020, 19. Megállapodás az európai tengelyhatalmak fő háborús bűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről, London, 1945. augusztus 8. ENSZ Treaty Series: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf.

³² M. CHERIF BASSIOUNI: *Introduction to International Criminal Law*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2014, 152.

³³ A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész, 126–131; https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf.

Összességében megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a Nürnbergi Katonai Törvényszék egyéni felelősséggel foglalkozott, több esetben megállapította a semlegességi jog alapján béke elleni bűncselekmények és háborús bűnök elkövetését, amikor Németország a fent említett esetekben a nemzetközi jogot súlyosan megsértve megtagadta a semleges államok és a semleges államok állampolgárainak, valamint kereskedelmi hajóinak jogait, a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövetve.

5. AZ ATOMFEGYVEREK HASZNÁLATA VAGY AZ AZZAL VALÓ FENYEGETÉS JOGSZERŰSÉGÉNEK ÜGYÉBEN ADOTT TANÁCSADÓ VÉLEMÉNY

Az atomfegyverek használatának jogszerűségéről szóló tanácsadó vélemény tárgyában elsőként az Egészségügyi Világszervezet (WHO) fordult 1993. május 14-én a Közgyűlése által elfogadott határozatban a Nemzetközi Bírósághoz tanácsadó véleményért, azonban a Nemzetközi Bíróság nem fogadta be a WHO kérelmét arra való hivatkozással, hogy a WHO-t létrehozó nemzetközi szerződés nem ruházta fel a WHO-t az ehhez szükséges hatáskörrel. 1994. december 19-én azonban az ENSZ főtitkára tájékoztatta a Nemzetközi Bíróságot arról, hogy az ENSZ Közgyűlése a 49/75/K határozatában döntést hozott arról, hogy a következő kérdéssel fordul a Nemzetközi Bírósághoz tanácsadó véleményért: *„Megengedett-e a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés vagy azok alkalmazása bármilyen körülmények között a nemzetközi jog szerint?”* A WHO Közgyűlésének és az ENSZ Közgyűlésének kérdésére a Nemzetközi Bíróság egyidőben reagált, utóbbi kérdését befogadta, a WHO kérdését elutasította a specialitás elvének megszorító értelmezését alkalmazva, szűkítve a beleértett hatáskörök elméletét. Még ha kiterjedt hatáskört is értelmezne a bíróság, akkor is szükségszerűen, az ENSZ Alapokmány egyetemes rendszere alapján, 57. cikkének megfelelően csak közegészségre korlátozódik a WHO tevékenysége. A leszerelés, fegyverkezés szabályozása nem tartozik ebbe a körbe, a szakosított intézmények hatáskörén kívül esik, nem tartozik a WHO tevékenységi körébe.³⁴

A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményében elsőként megvizsgálta, hogy a *jus ad bellum* alatt elképzelhető-e olyan helyzet, hogy megengedett legyen a nukleáris fegyverek alkalmazása, majd ezt követően tért ki arra, hogy ellentétes lehet-e az alkalmazás a *jus in bello* és a semlegességi jog kötelezettségeivel.

³⁴ Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>; TCHIKAYA 2002, 173–176.

Az ENSZ Alapokmányából fakadó kötelezettségek kapcsán, a *jus ad bellum* elemzése során kimondta, hogy az arányosság elvének szem előtt tartásával nem zárható ki, hogy jogszerű, arányos önvédelmi helyzetben nukleáris fegyver alkalmazható.³⁵

A *jus in bello* vizsgálata során megállapította, hogy nem létezik olyan kifejezett nemzetközi jogi szabály, legyen az szerződési rendelkezés vagy szokásjogi norma, amely kifejezetten tiltaná az atomfegyverek alkalmazását. A bíróság hangsúlyozta a humanitárius jogi alapelvek és normák tiszteletben tartásának jelentőségét, azonban nem tudta kizárni, hogy létezhet olyan helyzet, amelyben az atomfegyverek alkalmazása jogszerű lehet. A vélemény 96. bekezdésében hangsúlyozta, hogy minden államnak alapvető joga van a túlélésre, az ENSZ Alapokmányának 51. cikke alapján joga van az önvédelemre, amikor a túlélése a tét. A 97. bekezdésben pedig úgy fogalmazott, hogy „*nem tud döntő konklúzióra jutni a nukleáris fegyverek használatának jogszerűségét vagy jogellenességét illetően egy állam extrém önvédelmi helyzetében, amelyben maga az állam túlélése kerülne veszélybe*”.³⁶

A bíróság a vélemény 51. bekezdésében kezdi meg a *jus in bello* elemzést, amelyhez kapcsolódóan az atomfegyverek alkalmazásának semlegességi joggal való összhangját is vizsgálja. 74. bekezdésében szintén hivatkozza a semlegességi jogot. A 88. bekezdésben kijelenti, hogy nem kétséges, hogy a nemzetközi humanitárius jog elveivel és normáival azonos módon kell elemezni és alkalmazni a semlegességi jogot, amely a nemzetközi szokásjog része is. A döntés végső következtetése azonos a semlegességi jogra és a humanitárius jogra nézve: a bíróság nem tudta sem kizárni, sem megerősíteni, hogy szélsőséges önvédelmi helyzetben az állam ne alkalmazhatna atomfegyvert. Kérdéses, hogy a gyakorlatban hogyan lehetne megoldani, hogy az ne járjon járulékos veszteséggel a semleges állam számára, hiszen a semlegességi jog szerint a semleges állam még járulékos veszteséget sem köteles eltérni, területe sérthetetlen. TCHIKAYA szerint a Nemzetközi Bíróság lényegében szentesítette ezen döntésével a nukleáris fenyegetést. Elismerte minden állam túléléshez való alapvető jogát és a jogszerű önvédelem gyakorlásához való jogát is megerősítette, azonban ennek korlátját képezi a nemzetközi humanitárius jog és a semlegességi jog, továbbá a környezet tiszteletben tartását a szükségesség és az arányosság elvének alkalmazása körében értékelte.³⁷

³⁵ Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény: Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., Hágai Egyezmény V. (1907) – 1. cikk, TCHIKAYA 2002, 173–176.

6. KONKLÚZIÓ: A SEMLEGESSÉG MINT LÁBJEGYZET

A fentebb elemzett bírósági döntések mind egy irányba mutatnak: a semlegességi jog sokszor pusztán vagy sokadik érvként jelenik meg a bírósági döntésekben, vagy (Wimbledon-gőzös ügy) központi kérdéshez kapcsolódik, de alkalmazása mégis háttérbe szorul más nemzetközi jogi normákkal (pl. Kiel-csatorna szabályozása a Versailles-i békeszerződésben) szemben.

Mindez jól tükrözi a semlegesség jelenlegi helyzetét a nemzetközi jogban: egy változó (minősített semlegesség, differenciált semlegesség), dinamikus (*desuetudo*), sokszor megkérdőjelezett jogterület, amely egyértelműen létezik hatályos normákban és a gyakorlatban (lásd Svájc), ugyanakkor tartalma, a semlegességi jogok és kötelezettségek folyamatosan átértelmeződnek, előírásai enyhülnek.

A fenti bírósági, választott bírósági és békéltető bizottsági döntésből azonban egy valami egyértelműen kitűnik: a semlegességi jog élő jog, amely szerződési és szokásjogi forrásokban is egyaránt szerepel, hatályos és bírói és egyéb viták rendezésére szolgáló fórumok előtt hivatkozott. A Nemzetközi Bíróság négy évtizeddel az ENSZ Alapokmányának hatályba lépését követően mondta ki azt, hogy a katonai műveletek során, különösen az atomfegyverek alkalmazásával kapcsolatban, de ezáltal tisztázva, hogy minden humanitárius jogi mérlegelésnél ugyanúgy figyelembe kell venni a semlegességi jogot, mint a hadijogi normákat.

Mindez tiszta helyzetet teremt: az általános erőszaktilalom megjelenését követően is létezik a semlegességi jog és minden jogforrástípusban jelen van, hatályos is, van létjogosultsága is a nemzetközi jogban, a kérdés csak az, hogy milyen viszonyban áll az erőszak alkalmazására vonatkozó normákkal és hogyan változnak a semlegességi jogi normák a jelenleg folyamatban lévő nemzetközi fegyveres összeütközések hatására.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Szakirodalom

- ÁDÁNY TAMÁS: A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi jogi keretei. In: CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020.
- M. CHERIF BASSIOUNI: *Introduction to International Criminal Law*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2014.
- MICHAEL BOTHE: Neutrality, Concept, and General Rules. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015.

- HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi bíróság joggyakorlata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958.
- KOVÁCS PÉTER: *Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába*. Budapest, Pázmány Press, 2020.
- MOLNÁR TAMÁS: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya. In: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Nemzetközi jog rovat*, 2019. <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-belso-jog-viszonya>.
- RAISZ ANIKÓ: A környezetvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében – avagy nemzetközi környezetjog bírói szemmel. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011 (1).
- BLAISE TCHIKAYA: *Jogesetek a nemzetközi bíróságok gyakorlatából*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002.
- MARK E. VILLIGER: *Handbuch der schweizerischen Neutralität*. Zürich, Schulthess, 2023.
- QUINCY WRIGHT: The Law of the Nuremberg Trial. In: ANTONIO CASSESE – FLORIAN JESSBERGER – ROBERT CRYER – UMILA DÉ (eds.): *International Criminal Law. Critical Concepts in Law*. London, Routledge, 2015.

Jogi normák, bírói döntések, egyéb vitarendezési döntések, összefoglalók

- V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
1913. évi XLIII. törvény
 az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
1913. évi XLIII. törvény, III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- A Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- Az Állandó Nemzetközi Bíróság döntéseinek gyűjteménye a Nemzetközi Bíróság oldalán:
<https://www.icj-cij.org/pcij-series-a>
- Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán:
https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf
- Az Állandó Választottbíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela) ügyben hozott döntése:
<https://pcacases.com/web/sendAttach/505>

Az Állandó Választottbíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela) ügyben hozott döntésének összefoglalója az Állandó Választottbíróság oldalán:

<https://pca-cpa.org/en/cases/76/>

Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény:

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

A Nemzetközi Bíróság 1955. április 6-án hozott Nottebohm ítélete:

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>

A Nemzetközi Büntetőbíróság Tadić-ügyben 1999. július 15-én hozott ítélete:

<https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Tadic.pdf>

A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék oldala:

https://www.itlos.org/en/main/ke-search/?tx_kesearch_pi1%5Bpage%5D=6&tx_kesearch_pi1%5Bsword%5D=neutral&cHash=f88f50d84ae71fd28dd57aa0bf2faba4

A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész.

https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf

Az osztrák semlegességről szóló szövetségi törvény

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000267>

Málta Alkotmánya

<https://legislation.mt/eli/const/eng>

Megállapodás az európai tengelyhatalmak fő háborús bűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről, London, 1945. augusztus 8. ENSZ Treaty Series:

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

A Roula-gőzös ügyében 1956. október 20-án hozott békéltető bizottsági döntés az Állandó Választottbíróság oldalán:

<https://pca-cpa.org/en/cases/319/>

Svájc Alkotmánya

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>

Türkmenisztán Alkotmánya:

https://www.constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2016